Περιφερειακή Διεύθυνση Εκπαίδευσης Κεντρικής Μακεδονίας

«Προτάσεις Τέχνης και Πολιτισμού στην Εκπαίδευση»

Πρακτικά Συνεδρίου

ΤΕΧΝΗ προτάσεις ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ εκπαίδευση

Θεσσαλονίκη 2021

επιμέλεια:
Σταύρος Γρόσδος
Χρυσή Πρασσά

https://synart.sites.sch.gr

ISBN 978-960-89999-9-2

Σταύρος Γρόσδος - Χρυσή Πρασσά (επιμ.)

Προτάσεις Τέχνης και Πολιτισμού στην Εκπαίδευση

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

ISBN 978-960-89999-9-2

Περιφερειακή Διεύθυνση Π.Ε. και Δ.Ε. Κεντρικής Μακεδονίας
Θεσσαλονίκη 2021

© Περιφερειακή Διεύθυνση Π.Ε. και Δ.Ε. Κεντρικής Μακεδονίας

Ανάρτηση του τόμου:
http://www.kmaked.eu/praktika-protaseis-texnis-2019.pdf

Επιμέλεια κειμένων & έκδοσης: Σταύρος Γρόσδος – Χρυσή Πρασσά

Έτος έκδοσης: 2021

ISBN: 978-960-89999-9-2

Την ευθύνη των κειμένων και των πνευματικών δικαιωμάτων των εικόνων και των κειμένων τα οποία χρησιμοποιήθηκαν φέρουν οι συγγραφείς. Οι συγγραφείς διατηρούν το δικαίωμα χρήσης των κειμένων τους. Απαγορεύεται η με οποιοδήποτε τρόπο αναπαραγωγή των κειμένων. Επιτρέπεται η χρήση των κειμένων για επιστημονικούς και διδακτικούς λόγους με αναφορά/παραπομπή στην πηγή: Επώνυμο, όνομα συγγραφέα (2021). Τίτλος άρθρου. Στο Γρόσδος, Σταύρος & Χρυσή Πρασσά. (επιμ.). *Προτάσεις Τέχνης και Πολιτισμού στην Εκπαίδευση*, Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου, 22, 23 και 24 Νοεμβρίου 2019. Θεσσαλονίκη: Περιφερειακή Διεύθυνση Π.Ε. και Δ.Ε. Κεντρικής Μακεδονίας

αντί προλόγου....

Η Περιφερειακή Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Κεντρικής Μακεδονίας διοργάνωσε Πανελλήνιο Επιστημονικό Συνέδριο με θέμα: **«Προτάσεις Τέχνης και Πολιτισμού στην Εκπαίδευση»,** στη Θεσσαλονίκη, στις 22, 23 και 24 Νοεμβρίου 2019.

Σκοπός του Συνεδρίου ήταν η αποτύπωση της δυναμικής σχέσης Τέχνης και Εκπαίδευσης μέσω της ανάδειξης της λειτουργίας των τεχνών στο σύγχρονο σχολείο και της ανάδειξης των πρακτικών συνεργασίας τυπικής και της άτυπης-μη σχολικής εκπαίδευσης (με έμφαση στο έργο χώρων πολιτισμού). Βασικός στόχος του ήταν να συνεισφέρει στην ανάπτυξη γόνιμου και δημιουργικού διαλόγου ανάμεσα στην εκπαιδευτική κοινότητα και τους φορείς της άτυπης εκπαίδευσης, ώστε να συζητηθούν και να αναδειχθούν οι προοπτικές διαμόρφωσης ενός πεδίου συνεργασίας και συν-δημιουργίας.

Ειδικότερα επιδιώχθηκε:
(α) Η ανάδειξη δημιουργικών πρακτικών συνάντησης πολύτεχνης έκφρασης και συνέργειας των τεχνών (Εικαστικές Τέχνες, Μουσική, Χορός - Κίνηση, Θέατρο, Κινηματογράφος, Οπτικοακουστική Έκφραση, Λογοτεχνία, Ποίηση, Δημιουργική Γραφή κ.λπ.) στην εκπαιδευτική διαδικασία.
(β) Η ανάδειξη προτάσεων που ενθαρρύνουν τη δημιουργική αξιοποίηση μορφών καλλιτεχνικής έκφρασης, στο σύνολο των γνωστικών αντικειμένων και των δραστηριοτήτων του σχολείου.
(γ) Η ανάδειξη διαθεματικών προσεγγίσεων και καινοτόμων πρακτικών που επεκτείνουν το πρόγραμμα σπουδών (πολύτεχνες δραστηριότητες, μουσειακή αγωγή, πολιτιστικές διαδρομές, πολυπολιτισμικές συναντήσεις, συλλογικές, συνθετικές δραστηριότητες -projects κ.ά.).
(δ) Η ανάδειξη πρακτικών διαμεσολάβησης της τέχνης στη διδασκαλία (εκπαίδευση μέσω της τέχνης και της αισθητικής εμπειρίας, ανάδειξη σύγχρονων πρακτικών στη διδακτική των τεχνών, συνεργασία εκπαιδευτικών καλλιτεχνικών ειδικοτήτων με άλλους εκπαιδευτικούς κ.λπ.)
(ε) Η αποτύπωση θεωρητικών προσεγγίσεων, ερευνητικών μελετών και εφαρμογών, που αναδεικνύουν πρακτικές συνεργασίας Σχολείου και χώρων πολιτισμού και συνδέουν την σχολική κοινότητα με την ευρύτερη κοινωνική πραγματικότητα.

Στο πλαίσιο του Συνεδρίου πραγματοποιήθηκαν κεντρικές ομιλίες, προφορικές εισηγήσεις (ερευνητικές μελέτες και διδακτικές εφαρμογές), στρογγυλές Τράπεζες και βιωματικά εργαστήρια.

Συντονιστική Επιτροπή

Κόπτσης Αλέξανδρος, Περιφερειακός Διευθυντής Εκπαίδευσης Κεντρικής Μακεδονίας
Κυρίζογλου Λάζαρος, Δήμαρχος Αμπελοκήπων-Μενεμένης

Προεδρείο Οργανωτικής Επιτροπής

Ακριτίδης Νικόλαος, Συντονιστής Εκπαιδευτικού Έργου, κλάδου Δασκάλων
Γρόσδος Σταύρος, Δρ. Παιδαγωγικής Σχολής Α.Π.Θ.
Κάρτσακα Ελένη, Συντονίστρια Εκπαιδευτικού Έργου, κλάδου Καλλιτεχνικών
Κουμανάκου Μαρία Αλεξάνδρα, Συντονίστρια Εκπαιδευτικού Έργου, Θεατρικής Αγωγής
Τσερπέ Γεωργία, Δρ. Μουσικολόγος, Συντονίστρια Εκπαιδευτικού Έργου κλάδου μουσικών
Τσιβάς Αρμόδιος, Συντονιστής Εκπαιδευτικού Έργου, κλάδου Δασκάλων

Οργανωτική Επιτροπή

Βέτσιος Ελευθέριος, Οργανωτικός Συντονιστής Εκπαιδευτικού Έργου 1ου ΠΕΚΕΣ
Ζάγκα Ελευθερία, Οργανωτική Συντονίστρια Εκπαιδευτικού Έργου 2ου ΠΕΚΕΣ
Γραίκος Νικόλαος, Οργανωτικός Συντονιστής Εκπαιδευτικού Έργου 3ου ΠΕΚΕΣ
Πράμας Χρήστος, Οργανωτικός Συντονιστής Εκπαιδευτικού Έργου 4ου ΠΕΚΕΣ
Βορβή Ιωάννα, Συντονίστρια Εκπαιδευτικού Έργου Δρ. φιλόλογος
Καλπίδης Ιωάννης Συντονιστής Εκπαιδευτικού Έργου
Τζελέπη Σοφία, Συντονίστρια Εκπαιδευτικού Έργου, κλάδου Πληροφορικής
Τρικκαλιώτης Ιωάννης, Συντονιστής Εκπαιδευτικού Έργου, κλάδου Δασκάλων
Τσερπάκ Κύριλλος, Συντονιστής Εκπαιδευτικού Έργου, κλάδου Φυσικών
Γυμνόπουλος Κοσμάς, Εντεταλμένος Δημοτικός Σύμβουλος Α/βάθμιας Εκπαίδευσης του Γραφείου Παιδείας Δήμου Αμπελοκήπων-Μενεμένης
Γρούγιος Ηλίας, Εντεταλμένος Δημοτικός Σύμβουλος Β/βάθμιας Εκπαίδευσης του Γραφείου Παιδείας Δήμου Αμπελοκήπων-Μενεμένης
Βοσνιάκος Αθανάσιος, Διευθυντής 2ου Δ.Σ. Αμπελοκήπων
Σιδηροπούλου Μαρία, Διευθύντρια 12ου Δ.Σ. Αμπελοκήπων
Κατσώχη Χαρίκλεια, Δρ. Μουσικοπαιδαγωγός
Κυργιαφίνης Δημήτρης, Εκπαιδευτικός, κλάδου Πληροφορικής
Πρασσά Χρύσα, Εκπαιδευτικός, κλάδου Νηπιαγωγών

Επιστημονική Επιτροπή

Ακριτίδης Νικόλαος, Συντονιστής Εκπαιδευτικού Έργου, κλάδου Δασκάλων
Γρόσδος Σταύρος, Δρ. Παιδαγωγικής Σχολής Α.Π.Θ.
Ζαφρανάς Νικόλαος, Επίκουρος καθηγητής του Τμήματος Μουσικών Σπουδών, Α.Π.Θ.
Κάρτσακα Ελένη, Συντονίστρια Εκπαιδευτικού Έργου κλάδου Καλλιτεχνικών
Κουμανάκου Μαρία Αλεξάνδρα, Συντονίστρια Εκπαιδευτικού Έργου κλάδου Θεατρικής Αγωγής
Παπανικολάου Μιλτιάδης, Ομότιμος Καθηγητής Ιστορίας της Τέχνης της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
Πασχαλίδης Γρηγόρης, Καθηγητής του Τμήματος Δημοσιογραφίας και ΜΜΕ του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Πίγκου- Ρεπούση Μυρτώ, Επίκουρη καθηγήτρια του Τμήματος Θεάτρου του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
Σαχίνης Ξενοφών, Καθηγητής του Τμήματος Εικαστικών και Εφαρμοσμένων Τεχνών, Α.Π.Θ.
Τσερπέ Γεωργία, Δρ. Μουσικολόγος, Συντονίστρια Εκπαιδευτικού Έργου κλάδου μουσικών
Τσιβάς Αρμόδιος, Συντονιστής Εκπαιδευτικού Έργου, κλάδου Δασκάλων
Φουρλίγκα Εύα, Αρχαιολόγος-μουσειολόγος, Υπεύθυνη εκπαιδευτικών προγραμμάτων, Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού

περιεχόμενα

Αντί προλόγου... *1*

Οργανωτική και Επιστημονική Επιτροπή *2*

Περιεχόμενα *4*

Εισηγήσεις

Μαρία Αγγελιδάκη *14*
Ένα σχολείο για όλους: Η αξιοποίηση των Τεχνών ως εργαλείου συμπερίληψης

Σοφία Αγιοπετρίτου- Ουρανία Νάτση *26*
Η Δημιουργική γραφή και η συμβολή της σε μαθητές της πρώτης σχολικής ηλικίας με αφόρμηση το βιβλίο της Σοφίας Παράσχου: Ο γάμος του μπαμπά μου

Μαρία Αθανασιάδου *42*
Τα πέτρινα τοξωτά γεφύρια και οι θρύλοι τους: "αν δε στοιχειώσετε άνθρωπο, γιοφύρι δε στεριώνει"

Μαρία Αποστολάκη *58*
Πώς αντιλαμβάνονται οι μαθητές την μητρική αγάπη μέσα από την Τέχνη; Η αντίληψη αυτή κατά πόσο μετασχηματίζει τη συμπεριφορά τους;

Μαρία Αποστολάκη *67*
Η σχέση της θεατρικής γιγαντόκουκλας τύπου μαρότ με τον προφορικό και γραπτό λόγο καθώς και με τη συμπερίληψη μαθητών. Μελέτη περίπτωσης Δημοτικού σχολείου.

Χαρά Αργυρούδη *79*
Θεατρική αγωγή -ένα μάθημα για όλους

Ευανθία Αρζομανίδου *99*
Διερεύνηση μετασχηματισμών στις αντιλήψεις των παιδιών για την ετερότητα, μέσω της βιωματικής συμμετοχής τους σε παράσταση θεάτρου για ανήλικους θεατές

Άννα Αφεντουλίδου *118*
Δύο χρόνια συντροφιά με τον Τζάνι Ροντάρι, τον Αντώνη Παπαθεοδούλου και τις παρέες τους

Βαρβάρα Βάμβουρα - Λευκοθέα Καρτασίδου, *129*

Η προσβασιμότητα ως προτεραιότητα των πολιτιστικών εκδηλώσεων: Η περίπτωση του Φεστιβάλ «Η Αντανάκλαση της Αναπηρίας στην Τέχνη - Reflection of Disability in Art», του Πανεπιστημίου Μακεδονίας

Θεανώ Βασιλειάδου – Μαρία Παρδάλη *144*
Η παλιά εκκλησία στη Νικήτη

Αθηνά-Κωνσταντίνα Βασιλοπούλου- Μαρία Αποστολάκη *160*
Η αξία της φιλίας μέσω διαφορετικών μορφών έργων τέχνης στα πλαίσια συμπερίληψης προσφύγων μαθητών

Κυριακή Βέλκου - Άννα Λαγκάνη - Ανδρονίκη Καπετάνη *172*
Και οι γονείς παίζουν θέατρο: σύζευξη θεάτρου και παιχνιδιού στο νηπιαγωγείο με αφορμή την καλοκαιρινή γιορτή του σχολείου

Ιωάννα Βορβή - Ελένη Κάρτσακα *183*
Εικόνες και αφηγήσεις της Ιστορίας του Τόπου

Νικόλαος Γαλάνης - Αντωνία Δαρδιώτη - Τριανταφυλλιά Τοκαλάκη *197*
Το χρονικό μιας εικαστικής παρέμβασης στον τοίχο του λιμανιού της Ν. Μηχανιώνας

Αικατερίνη Γεροφώτη - Αγγελική Μουρκάκη *211*
Η «Λέσχη Φωτογραφίας» στο Ειδικό Δημοτικό Σχολείο: Οφέλη στον κοινωνικό και συναισθηματικό τομέα

Αικατερίνη Γεροφώτη - Παρασκευάς Κούρτης *234*
«Ντο ρε μι – Όλοι μαζί» Μουσική παρέμβαση συνεκπαίδευσης μαθητών βλεπόντων και με οπτική αναπηρία

Νικόλαος Γραίκος *249*
"Deep eyes" Εργαστήριο Πολυτροπικών Δραστηριοτήτων Οργανισμού Φεστιβάλ Ολύμπου: μια έρευνα – δράση διασύνδεσης τυπικής και άτυπης εκπαίδευσης με βάση τις τέχνες

Σταύρος Γρόσδος *269*
Κινηματογραφικές λέσχες στα σχολεία. Απολαμβάνοντας και συζητώντας για ταινίες.

Αντωνία Δαρδιώτη - Κωνσταντίνος Στυλιάδης - Χριστίνα Τσαλίκη *281*
Η εκπαιδευτική πρόταση του δικτύου «Κλικ, προστάτευσέ το!»: Η φωτογραφία στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση

Λένα Δημητριάδου- Βασίλης Ζωγράφος- Ειρήνη Ροντογιάννη *297*
Εργαστήριο Κεραμικής – Σταυροδρόμι του πηλού

Αγγελική Ζαχαράτου *309*

Σχολείο-Μουσείο ως πυλώνες ανθρωπισμού και πολιτισμού μέσα από συγκεκριμένα παραδείγματα του Γραφείου Σχολικών Δραστηριοτήτων Δ.Δ.Ε. Ηρακλείου

Κωνσταντίνα Ηλιοπούλου – Μαρία Πλουσίου *321*
Ταξίδι στους πολυγραμματισμούς της τέχνης: εργαλείο διδασκαλίας της Ελληνικής ως Γ2

Δημήτρης Θεοδωρακόπουλος *342*
Δημιουργική Γραφή και Φιλαναγνωσία ως μέσα Διδασκαλίας της Λογοτεχνίας στο Δημοτικό: Μελέτη Περίπτωσης το βιβλίο «Ο μεγάλος περίπατος του Πέτρου» της Άλκης Ζέη

Θάλεια Θεοδωρίδη *358*
Επικοινωνία, Δημοσιογραφία και Τέχνη σε συνέργεια με την Εκπαίδευση. Ένα ντοκιμαντέρ για τη μητέρα ενώνει ένα Νηπιαγωγείο με την ευρύτερη κοινωνία

Παναγιώτης Ιωακειμίδης *373*
Συμμετοχικό και συμπεριληπτικό μουσείο. Ο ρόλος και οι στόχοι των ανθρώπων του μουσείου στην συμπεριληπτική εκπαίδευση.

Ελισάβετ Ιωαννίδου *385*
Στιγμιότυπα της αναπαράστασης και αναπαράσταση των στιγμιότυπων: σχέση, δομή και πρόσληψη

Αθηνά Καγιαδάκη *392*
Τα παιδιά ανακαλύπτουν τα παιδιά. Παρατηρώντας την παιδική ζωή μέσα από τους πίνακες ζωγραφικής

Αθανασία Κακαλή *408*
Τα έξι καπέλα της σκέψης συναντούν τον έντεχνο συλλογισμό: Καινοτόμο διαθεματικό σενάριο που συνδυάζει τη διδασκαλία των Αγγλικών με την τέχνη στο ελληνικό δημόσιο σχολείο

Αγνή Καραγιάννη *423*
Παιδαγωγική Αξιοποίηση της Θεατρικής Διερεύνησης στο Μουσείο: Θεατροπαιδαγωγικές Παρεμβάσεις και Διερευνητικά Μουσειακά Προγράμματα στο Ιστορικό Μουσείο Αλεξανδρούπολης

Σοφία Καραγιάννη *436*
«Δε φοβάμαι τον κακό λύκο»: μία διδακτική πρόταση λογοτεχνίας

Θεοδώρα Καραγιαννίδου - Παναγιώτα Κουκουτσέλου - Μάρθα Παπαργυρίου *447*
Θεατρική παιδεία στη σχολική πραγματικότητα. «Πρόταση Γάμου» του Α. Τσέχωφ

Ελένη Καραμανώλη *453*
Μουσείο: παράθυρο θέασης της ιστορίας

Ελένη Κάρτσακα *466*
Δημιουργικότητα στην Εκπαίδευση: Ένα παράδειγμα από το πεδίο των Εικαστικών Τεχνών

Έλενα Κασιμάτη *484*
Ο πολιτισμός και η τέχνη ως εργαλεία σύνδεσης των μαθημάτων στην εκπαίδευση

Πελαγία Κογκούλη *495*
Η αξιοποίηση του κινηματογράφου στην ιστορική εκπαίδευση: Μία διδακτική πρόταση στο μάθημα της Ιστορίας

Ανδρέας Κοτρίδης *506*
«Για μια όμορφη πόλη»: Ένα παραμύθι κι ένα τραγούδι του Μουσικού Σχολείου Βέροιας. Εκπαιδευτικό υλικό από μαθητές για μαθητές.

Δέσποινα Κοτρωνίδου *517*
Ζωγραφίζοντας με τον Βαν Γκογκ

Αγγελική Κοφίδου - Ευσταθία Θεοδωρίδου *547*
Το πλαστικό αλφαβητάριο του Herbin: η Τέχνη στο μάθημα των γαλλικών

Αριστείδης Κωνσταντινίδης - Αικατερίνη Αβέρη *562*
Πολιτιστική Διαδρομή στη Γαλάτιστα Χαλκιδικής

Σμαράγδω Κωστούδα *576*
Διαπολιτισμικά μηνύματα της παιδικής λογοτεχνίας. μια διδακτική προσέγγιση στο βιβλίο του Π. Χριστοδούλου «Ο Ναβίντ δεν πήγε διακοπές»

Αργύριος Λάζου - Βασίλειος Σουβατζόγλου *589*
Μουσικές σε πέντε τόνους στον εικονικό χώρο του eTwinning

Καλλιόπη Λαμνή *599*
Η τέχνη και η ανάπτυξη του οπτικού γραμματισμού και του προφορικού λόγου των μαθητών στη σχολική εκπαίδευση

Κυριακή Λιανού – Μαρία Λιανού *615*
Σχεδιασμός, εφαρμογή και αξιολόγηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση με τη μέθοδο ARTiT. Μια μελέτη περίπτωσης στη Β΄ Τάξη με το πρόγραμμα Αγαπώ τα Φρούτα

Νικόλαος Λιλιόπουλος *653*

Η Παλαιά Μητρόπολη της Βέροιας. Η αξιοποίηση της Τέχνης στην εκπαίδευση: Πρόταση για μαθητές Γυμνασίου και Λυκείου

Ελένη Λιούσα *663*
Πολυπρισματική Θεώρηση της Αντιγόνης του Σοφοκλή μέσω της τέχνης

Χριστίνα Μαβίνη *681*
Λογική και Αταξία: Διερευνώντας εικαστικά την Αφαίρεση στο πλαίσιο μουσειοπαιδαγωγικών προγραμμάτων για εφήβους στο Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης

Αναστασία Μάλαμα *698*
Παίζοντας με το μουσειακό αντικείμενο των λύχνων. Δημιουργία μουσειοσκευής και εφαρμογή δράσης στην τάξη του νηπιαγωγείου.

Βασιλική Μανούκα – Ανδρέας Γαλανός *716*
Από τον ιμπρεσιονισμό στην αφαίρεση: διδακτικές διαδρομές στη νεότερη τέχνη

Χαρά Μαρκάκη-Ασημένια Χαρκιωτάκη *729*
Φωτογραφία και δημιουργική γραφή στην εκπαιδευτική διαδικασία

Αργυρώ Μάρκου *745*
Η τέχνη ως αποτελεσματικό εκπαιδευτικό εργαλείο για την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση: δεσμοί και συνδέσεις εικαστικής και περιβαλλοντικής αγωγής στην προσχολική και πρωτο-σχολική εκπαίδευση

Ειρήνη Μαρνά - Αντιγόνη Τσαρμποπούλου *762*
Παίζοντας με το "Μικρό Εγώ" μας στην προσχολική ηλικία: Θέατρο και διαπολιτισμική αγωγή στη μη τυπική εκπαίδευση

Χριστιάνα Ματεντσίδου *775*
«Από τις βαμβακοφυτείες της Αμερικής, στη γέννηση και εξέλιξη της Rock μουσικής»: Ένα πολιτιστικό πρόγραμμα με τη μορφή επιτραπέζιου παιχνιδιού γνώσεων.

Νικόλαος Ματθαίου *787*
Η αξιοποίηση των Τεχνών (Μουσικής, Ζωγραφικής, Θεάτρου, Χορού) για το ελληνικό σχολείο και κοινωνία στα πλαίσια των Πανελλήνιων Μαθητικών αγώνων, από την δεκαετία του 1990 έως σήμερα

Χαρίκλεια Μέγα - Μαγδαληνή Γιωτάκη *799*
Ένα μύθο θα σας πω για της λίμνης το νερό

Νατάσα Μιχαηλίδου- Δημήτρης Αβούρης *805*

Τα λαϊκά παραμύθια ως μέσο προσέγγισης του πολιτισμού από το σύγχρονο σχολείο

Άννα Μπαμπαλή *817*
Δραστηριότητες και Αποτελέσματα του Πολιτιστικού Προγράμματος με τίτλο «Η Χρυσή Εποχή του Ελληνικού Κινηματογράφου»

Στυλιανή Μπάρτζου *835*
Τα όρια της ψευδαίσθησης: Από την προοπτική στην εικονική πραγματικότητα

Ευανθία Μπατέμα - Ζαχάρω Κουνή *851*
Τα "λυρικά μαθηματικά" του Οδυσσέα Ελύτη

Αναστασία Μπιτσάνη - Τατιάνα Βαφειάδου - Ελένη Μερκενίδου *863*
Το Θέατρο ως γέφυρα επικοινωνίας με εκπαιδευτικές κοινότητες και χώρους πολιτισμού: Δύο εσωτερικά προγράμματα του 2ου Πειραματικού ΓΕΛ Θεσσαλονίκης

Πρόδρομος Μπρούσας *872*
Λογοτεχνία και Ψηφιακή Αφήγηση: αξιοποιώντας το ψηφιακό κεφάλαιο των μαθητών στην προσέγγιση και κατανόηση της Λογοτεχνίας στο Γυμνάσιο

Χάρις Νικολαΐδου - Ασημίνα Ανδρίκου *886*
Σύγχρονες πρακτικές ιστορικής εκπαίδευσης στα παραδοσιακά μουσεία

Ελένη Παπαδοπούλου - Αλεξάνδρα Μυλωνά *897*
Δημιουργικές συναντήσεις και συνεργασίες, εντός και εκτός σχολείου, με αφορμή ένα διήγημα

Βίκυ Παπαϊωάννου *906*
Οι χώροι πολιτισμού ως ενισχυτές της καλλιτεχνικής έκφρασης μέσα στα σχολικά πλαίσια

Παναγιώτης Παπαναστασίου *915*
Ψυχόδραμα και Θέατρο του Καταπιεσμένου: Δύο διαδρομές αντίστροφες και αμφίδρομες

Άννα Παυλίδου *931*
«Μαμά... πεινάω μαμά... φοβάμαι... γερνάω...» Η μητρότητα στη Νεοελληνική Τέχνη

Μαρία (Μάνια) Περάκη Μακρή *953*
Διδακτική προσέγγιση, καινοτόμος δράση: Δημιουργία ταινίας μικρού μήκους, με τίτλο: «Φελίτσια ένα δρακάκι κάπως διαφορετικό...», με

πρωταγωνιστές και συνδημιουργούς τα νήπια στο ολοήμερο τμήμα του 3ου Νηπιαγωγείου Βουτών.

Βασιλική Πετρά *968*
Του Νεκρού Αδελφού: «αναγνωστικές» αναπλαισιώσεις

Ελένη Πλακωτή *982*
Η εκπαιδευτική επίσκεψη και η αξιοποίησή της εκπαιδευτικής βιωματικής δράσης ως σύνδεσμος με την τοπική κοινωνία.

Αφροδίτη Πούλιου - Αικατερίνη Βάσιου *989*
«Μπαίνω στη θέση θύτη, θύματος και παρατηρητή»: Αξιοποίηση εικαστικών τεχνών και αφηγηματικών μεθόδων για την ενίσχυση της ενσυναίσθησης και τη μείωση του σχολικού εκφοβισμού

Μαλαματή Ροκά - Στεργιανή Ντίνου *1005*
Τα Μαθηματικά είναι Τέχνη;

Αναστασία Ζωή Σουλιώτου *1021*
«Ο τόπος που ζω»: ζωγραφικές αποτυπώσεις παιδιών για τον τόπο που ζουν και τον κόσμο

Αναστασία Ζωή Σουλιώτου *1035*
«Δίνοντας σχήμα στο χρώμα και στο φως»: Ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα για την κινέζικη τέχνη του διάτρητου χαρτιού

Πεφκούλα Σταγιά *1046*
Η Τέχνη των Μαθηματικών και τα Μαθηματικά στην Τέχνη

Παρασκευή Στεφανίδου *1059*
Η προσέγγιση των πινάκων ζωγραφικής μέσα από μουσειοπαιδαγωγικά προγράμματα για προέφηβους με προβλήματα όρασης

Ζωή Τακαβάκογλου - Ευαγγελία Χατζηαγοράκη *1069*
Παράλληλες διαδρομές. Η προσφυγιά και η μετανάστευση στη Θεσσαλονίκη μέσα από θεατρικά δρώμενα

Κατερίνα, Τζωρτζακάκη – Πελαγία Τσιτσάνη – Κωνσταντίνος Κωνσταντίνου *1083*
Πρόγραμμα «Έξι Αλήθειες για τα Παιδιά»

Τόμτση Αικατερίνη *1094*
Ο πολυδιάστατος ρόλος και η συμβολή της Θεατρικής Αγωγής στην εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρίες. Βασικές μεθοδολογικές πρακτικές της – εφαρμογή στον χώρο της Ειδικής Αγωγής.

Αναστασία Τσαβδάρη *1111*

Η Τέχνη μέσα από τη χρήση και αξιοποίηση των Νέων Τεχνολογιών στο Νηπιαγωγείο

Γεωργία Τσάμπρα - Μαίη Κοκκίδου *1126*
«Ως πότε παλληκάρια…» Από τον Ρήγα Βελεστινλή στους Αριστοτέλη Ρήγα & The G-SPOT EXPERIMENT: Σημειωτική ανάγνωση και διαθεματική διδακτική πρόταση

Ελευθερία Τσολάκη *1142*
Αξιοποίηση του κουκλοθέατρου στην εκπαίδευση για το περιβάλλον και την αειφορία

Παναγιώτης Φατσέας *1148*
Εκπαιδευτικές Δράσεις με αφορμή την Τέχνη: Η εμπειρία μας από τη δράση του Τομέα Εφαρμοσμένων Τεχνών για τα 100 χρόνια του Μπάουχαους

Σταυρούλα Χαϊδεμενάκου *1157*
Μετασχηματίζοντας δυσλειτουργικές πεποιθήσεις στην αντίληψη της ετερότητας και του διαφορετικού μέσω της αισθητικής εμπειρίας στην Β/θμια Εκπαίδευση

Δημοσθένης Χατζηλέλεκας *1171*
Η αξιοποίηση του ιστορικού ποιήματος στη διδασκαλία της Ιστορίας Διδακτική Πρόταση - Εφαρμογή

Μαρία-Ανδρομάχη Χατζηνικολάου - Αγγελική Νικολάου *1187*
«Κίτρινη Αποθήκη: ελευθερώνοντας τη μνήμη»: μια παρέμβαση τέχνης στον δημόσιο χώρο με εφαρμογές στην εκπαίδευση στο πλαίσιο της τοπικής ιστορίας

Ευτέρπη Χριστοφορίδου - Βάϊα Γαβριηλίδου *1198*
Τέχνη και Φυσικές Επιστήμες: Δύο διαφορετικές προσεγγίσεις

Εργαστήρια

Λένα Δημητριάδου *1213*
Δημιουργώντας ταινίες animation

Στέλλα Ζαμπάλου - Στέλλα-Αδελαΐδα Κοτρώνη – Γεωργία Μπαλατσού *1222*
«Δεύτερη ζωή… έχει!» Βιωματικό εργαστήριο επαναχρησιμοποίησης υλικών

Ελένη Ζησοπούλου *1228*

Το σχολείο-εργαστήρι τέχνης και δημιουργίας. Παιχνίδια έκφρασης με μουσική, χορό, εικαστικά και θεατρικό παιχνίδι για παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας

Γιώργος Λυμπέρης *1236*
Μαθαίνω για το αρχαίο ελληνικό θέατρο μέσα από δραματικές τεχνικές και παιχνίδι

Ιωάννα Μανάφη - Δωροθέα Δασκάλου - Αγαπία Σερετούδη *1246*
«Ζήσε την ιστορία», Επαυξημένες εμπειρίες αφήγησης

Παπαεμμανουήλ Χαράλαμπος *1253*
Ο ρυθμός και η comedia del arte στην διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας.

Η προσβασιμότητα ως προτεραιότητα των πολιτιστικών εκδηλώσεων: Η περίπτωση του Φεστιβάλ «Η Αντανάκλαση της Αναπηρίας στην Τέχνη - Reflection of Disability in Art», του Πανεπιστημίου Μακεδονίας

Βαρβάρα Βάμβουρα - Λευκοθέα Καρτασίδου

Περίληψη
Το άρθρο εξετάζει την προσβασιμότητα στην οργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων ως βασική, στο πλαίσιο του κοινωνικού μοντέλου για αναπηρία, παράμετρο ενίσχυσης της συμπερίληψης και ενεργούς συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία σε όλες τις εκφάνσεις και τοποθεσίες του κοινωνικού χώρου. Έτσι, η προσβασιμότητα, ένα σύνολο συγκεκριμένων χαρακτηριστικών σε επίπεδο υποδομών, σχέσεων και πληροφοριών, αποτελεί πεδίο κοινωνικού προβληματισμού και ερμηνείας της αντιπροσώπευσης, καθώς απαντά στο ερώτημα του *ποιος* εισέρχεται σε έναν κοινωνικό χώρο, συμβάλλοντας, έτσι, καθοριστικά στη διαμόρφωση του αισθήματος του *ανήκειν*.
Ειδικότερα, παρουσιάζονται οι πρωτοβουλίες προσβασιμότητας που εφαρμόστηκαν κατά την προετοιμασία του 1ου Φεστιβάλ «Η Αντανάκλαση της Αναπηρίας στην Τέχνη–Reflection of Disability in Art», που διοργανώθηκε από το Πανεπιστήμιο Μακεδονίας το Δεκέμβριο του 2018 (3-10/12/2018) αλλά και η διεύρυνση αυτών, ενόψει του δεύτερου (3-10/12/2019). Στο πλαίσιο αυτό, το Φεστιβάλ με όραμα την ενίσχυση του αυτοπροσδιορισμού και της αντιπροσώπευσης των ατόμων με αναπηρία σε πολιτιστικές οργανώσεις και ως εκ τούτου, της συμμετοχής και της συνύπαρξης ατόμων με και χωρίς αναπηρία σε αυτές καθ' οιονδήποτε τρόπο και ρόλο επιλέγουν, μετατρέπεται σε μελέτη περίπτωσης για την ανάλυση του περιεχομένου της προσβασιμότητας και τον προσδιορισμό των βέλτιστων, κατά περίπτωση, λύσεων και πρακτικών.

Λέξεις-κλειδιά: Προσβασιμότητα, Οργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων, Φεστιβάλ, Αναπηρία, Συμπερίληψη

1. Εισαγωγή

Η οργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων και δη φεστιβάλ αποτελεί μία ιδιαιτέρως επικερδή δραστηριότητα, που εμπίπτει στους οικονομικούς κλάδους του πολιτισμού, του τουρισμού και του ελεύθερου χρόνου (Derrett, 2004). Πέραν όμως αυτού, τα φεστιβάλ συνεισφέρουν στην ενίσχυση των κοινωνικών σχέσεων στην ευρύτερη γεωγραφική περιοχή στην οποία και διοργανώνονται (De Bres & Davis, 2001), λόγω των συγκεκριμένων συστατικών στοιχείων που φέρουν (π.χ. τελετή έναρξης και λήξης, βραβεύσεις, καλλιέργεια εθελοντισμού και κοινωνικής προσφοράς, κ.ά.).

Πράγματι, έχοντας ως αφετηρία τον προσδιορισμό του κοινού-στόχου, τα φεστιβάλ αναφέρονται στην εργασία εκείνη που συντελείται για την παραγωγή ενός αποτελέσματος που θα ικανοποιεί τις απαιτήσεις και τις

προσδοκίες του μεγαλύτερού μέρους αυτού του κοινού, και μάλιστα, κατά το βέλτιστο δυνατό τρόπο ((Brown & James, 2004· Derrett, 2004· Drummond & Anderson, 2004· Frisby & Getz, 1989). Πέραν λοιπόν, από τα όποια οικονομικά οφέλη που μπορεί να αποφέρει η συμπερίληψη των ατόμων με αναπηρία στο εκάστοτε κοινό-στόχο μίας πολιτιστικής διοργάνωσης, τα φεστιβάλ μπορούν να λειτουργήσουν ως μοχλοί άρσης των υφιστάμενων κοινωνικών εμποδίων που περιορίζουν την ενεργό συμμετοχή και συμπερίληψή τους. Παρά το γεγονός όμως αυτό, η σύνδεση της οργάνωσης πολιτιστικών εκδηλώσεων και φεστιβάλ με την ειδική αγωγή και την αναπηρία, μέχρι στιγμής, δεν έχει μελετηθεί ευρέως.

Ειδικότερα, ο χειρισμός των ζητημάτων προσβασιμότητας που ανακύπτουν, αναδεικνύεται σε μία εξαιρετικά σημαντική παράμετρο, ικανή να επιδράσει καθοριστικά σε όλες τις φάσεις της οργάνωσης ενός φεστιβάλ και, τελικά, στη βιωσιμότητά του. Σε αυτό το πλαίσιο, το Φεστιβάλ "Η Αντανάκλαση της αναπηρίας στην τέχνη" που διοργανώθηκε για πρώτη φορά τον Δεκέμβριο του 2018, αποτελεί παράδειγμα επιτυχούς περίπτωσης οργάνωσης, με την τεθείσα εξαρχής προτεραιότητα της προσβασιμότητας να υποδεικνύει την τελική του μορφή. Έτσι, με την καθιέρωσή του ως Ιδρυματικού θεσμού του Πανεπιστημίου Μακεδονίας και αναπόσπαστου, πλέον, μέρους της στρατηγικής του ανάπτυξης, το Φεστιβάλ αυτό παρουσιάζει ενδιαφέρον και συνεισφέρει στην εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων αναφορικά με την προσβασιμότητα ως αναπόσπαστο τμήμα του ανταγωνισμού πλεονεκτήματος του διοργανωτή φορέα.

2. Ορισμοί

Επιχειρώντας, καταρχήν, έναν ορισμό της έννοιας των φεστιβάλ, αυτά αφορούν σύνολα καλλιτεχνικών εκδηλώσεων, εορταστικού χαρακτήρα και κλίματος, με συγκεκριμένο τυπικό ή τελετουργικό, ικανό να διαμορφώσει εκ των προτέρων τις προσδοκίες του κοινού-στόχου (Brown & James, 2004), π.χ., τελετή έναρξης και λήξης, απονομή βραβείων. Πράγματι, τα φεστιβάλ έχουν προκαθορισμένο περιεχόμενο, με το οποίο στοχεύουν στην ικανοποίηση των αναγκών και των προσδοκιών του μεγαλύτερου, κατά το δυνατόν, τμήματος του κοινού-στόχου και μπορεί να εμπίπτει στις τέχνες (the arts) υπό το στενό ή ευρύτερο περιεχόμενο του όρου (κλασική μουσική, θέατρο, όπερα, μπαλέτο, ζωγραφική και γλυπτική αλλά και κινηματογράφος, φωτογραφία, σύγχρονη μουσική, κ.λπ.) ή αλλού, π.χ. στην τοπική γαστρονομία. Σε κάθε περίπτωση πάντως, αντικατοπτρίζουν τον πολιτισμό της ευρύτερης περιοχής, λειτουργώντας ενισχυτικά την ταυτότητα και το αίσθημα υπερηφάνειας των κατοίκων (De Bres & Davis, 2001· Derrett, 2004· International Festivals and Events Association, 2002). Έτσι, τα φεστιβάλ νοούνται ως οι μοναδικές εκείνες εμπειρίες, που επιδρούν σημαντικά σε μία περιοχή, εισαγάγοντας τον ανθρώπινο παράγοντα στο στατικό χώρο,

επιδρώντας καθοριστικά στη διαμόρφωση του αισθήματος του ανήκειν και του κοινωνικού χώρου εν γένει.

Όσον αφορά, κατά δεύτερον, την προσβασιμότητα (αγγλικός όρος accessibility), το περιεχόμενο του όρου απαντά στο ερώτημα του ποιος εισέρχεται στον κοινωνικό χώρο και υπό ποιους όρους. Καθώς όμως, το ερώτημα αυτό δεν εξετάζεται in vitro αλλά αντίθετα, είναι αποτέλεσμα κοινωνικής αλληλεπίδρασης και ερμηνείας, έτσι, και η απάντησή του δίδεται με γνώμονα τον μέσο όρο, τους "πολλούς". Αυτή η κοινωνική ερμηνεία δίνει μορφή στο άτομο και τον Άλλο, στον κοινωνικό χώρο και τα γεγονότα που εκτυλίσσονται εκεί, συμπεριλαμβανομένων και των πολιτιστικών εκδηλώσεων, οργανώνοντας τελικά, κατά τρόπο προβλέψιμο και επαναλαμβανόμενο, τη συμμετοχή και τη διαμόρφωση της αίσθησης του ανήκειν (Titchkosky, 2011).

Για αυτόν τον μέσο όρο ατόμων παρόμοιας, μεταξύ άλλων, σωματικής διάπλασης και πνευματικής λειτουργίας, η προσβασιμότητα θεωρείται δεδομένη και ως εκ τούτου, η αναγκαιότητα εισαγωγής αλλαγών στον κοινωνικό χώρο προαιρετική αν όχι ανύπαρκτη. Υπό αυτό το πρίσμα, το περιεχόμενο της έννοιας της προσβασιμότητας στον κοινωνικό χώρο συμβαδίζει και συνδιαμορφώνεται με αυτό της αναπηρίας. Άλλωστε, η αναγκαιότητα απόδοσης περιεχομένου σε αυτές γεννάται εντός κοινωνικού συνόλου και μόνο (βλέπε π.χ. το θεωρητικό πείραμα του Finkenstein, 1980· όπως αναφέρεται στους Ellis & Goggin, 2015).

Οι έννοιες, λοιπόν, της προσβασιμότητας και της αναπηρίας διαμορφώνονται ως αποτέλεσμα της κοινωνιοκεντρικής θεώρησης των πραγμάτων. Πράγματι, υπό την επίδραση του κοινωνικού μοντέλου ((Barnes, 1999), η μεν αναπηρία ορίζεται ως το σύνολο των προβλημάτων που το άτομο ενδέχεται να αντιμετωπίσει κατά τη λειτουργία του σε διάφορους τομείς (domains) της ζωής του. Τα προβλήματα αυτά μπορεί να αφορούν τις σωματικές του λειτουργίες, τις δραστηριότητες που εμπλέκεται και τη συμμετοχή και κοινωνική του συμπερίληψη, και αλληλεπιδρούν με τους εκάστοτε περιβαλλοντικούς παράγοντες, π.χ., κοινωνικές στάσεις και αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά της κοινότητας (World Health Organization, 2001: 20). Η δε προσβασιμότητα ορίζεται ως το σύνολο των προβλημάτων που το άτομο ενδέχεται να αντιμετωπίσει κατά τον προσανατολισμό του στον κοινωνικό χώρο, η σοβαρότητα των οποίων εξαρτάται από το βαθμό απόκλισής του από τον μέσο όρο (Titchkosky, 2011).

Παρόλα αυτά, η θεώρηση που στη πραγματικότητα επικρατεί και καθορίζει τις δύο (2) έννοιες είναι, τελικά, η ατομοκεντρική. Εξαιτίας της επίδρασης που ασκούν στην κοινωνική σφαίρα θεωρητικές σχολές, όπως π.χ. του νεοφιλελευθερισμού, που αντιμετωπίζουν το άτομο ως πρωταρχικό υπεύθυνο για την πορεία της ζωής του και την κοινωνική θέση που κατέχει, το περιεχόμενο που αποκτά τόσο η έννοια της αναπηρίας όσο και της προσβασιμότητας απορρέει από το ρόλο που το άτομο κατορθώνει να

διαδραματίζει και όχι από το εάν και κατά πόσο η κοινωνία εντοπίζει και τροποποιεί τα προβληματικά σε αυτήν, πεδία που εμποδίζουν την ενεργό συμμετοχή και συμπερίληψη όλων των μελών της.

Έτσι, διαφαίνεται ότι οι αρχές του ξεπερασμένου σήμερα ιατρικού μοντέλου εξακολουθούν να επιβιώνουν, δηλαδή, της ερμηνείας της αναπηρίας ως ελλείμματος ή ανωμαλίας στο σώμα, πνεύμα ή τις αισθήσεις, που εμποδίζει τη συμμετοχή του ατόμου κατά τρόπους που θεωρούνται κανονικοί για την ανθρώπινη ύπαρξη (World Health Organization, 1980: 25), και να επιδρούν καθοριστικά στην διαμόρφωση του κοινωνικού χώρου. Πράγματι, τα ζητήματα προσβασιμότητας στη σύγχρονη δυτική κοινωνία που έχει οικοδομηθεί πάνω στο διαχρονικά κυρίαρχο πρότυπο του τυπικού, υγιούς, ατόμου και την προκατάληψη κατά των αναπήρων (αγγλικός όρος ableism και οι συνώνυμοι disablism, anapirophobia και anapirism), αντιμετωπίζονται ως πρόβλημα του ατόμου, καθώς φέρει χαρακτηριστικά που εμποδίζουν την είσοδο και συμμετοχή του στον κοινωνικό χώρο (Haller, 2010· Titchkosky, 2011).

Σε αυτό το πλαίσιο, λοιπόν, οι δύο έννοιες μπορούν να αναπαρασταθούν ως συγκοινωνούντα δοχεία, τα οποία, όταν οι εισρέουσες κοινωνικές ερμηνείες για τα άτομα εκτός μέσου όρου ευνοούν την ουσιαστική προσέγγιση των ζητημάτων προσβασιμότητας και άρα βελτίωσης της πρόσβασης όλων των ατόμων στον κοινωνικό χώρο, τότε υποχωρούν οι δυνάμεις αποκλεισμού τους, συμβάλλοντας, έτσι στην αλλαγή της κοινωνικής πραγματικότητας και στη δημιουργία μιας ανοικτής κοινωνίας. Αντιστρόφως, όταν οι επικρατούσες συνθήκες οδηγούν σε συντηρητικοποίηση της κοινωνίας, η πρόσβαση των αποκλίνοντων από το μέσο όρο, ατόμων στον κοινωνικό χώρο δυσχεραίνεται, καθώς δεν αποτελεί μέρος των τρεχουσών κοινωνικών και οικονομικοπολιτικών προτεραιοτήτων.

3. Η εισαγωγή της προτεραιότητας της προσβασιμότητας κατά την οργάνωση φεστιβάλ

Η οργάνωση ενός φεστιβάλ μπορεί να αναπαρασταθεί με ένα ανοικτό σύστημα (open system) συνεχούς αλληλεπίδρασης, που ολοκληρώνεται προσωρινά και ανατροφοδοτείται συνεχώς, τόσο για την επίτευξη των υφιστάμενων στόχων όσο και την προσθήκη νέων, όσο ο θεσμός εξελίσσεται και ωριμάζει. Το σύστημα αυτό δέχεται εισροές, π.χ., προσωπικό, εθελοντές, χρηματοδότηση, και παράγει εκροές, π.χ., ώρες καλλιτεχνικού προγράμματος, εκπαιδευμένοι εθελοντές και αριθμός συμμετεχόντων, υπό τον διαρκή στόχο της μεγιστοποίησης της αποδοτικότητας του συστήματος, δηλαδή, του λόγου εκροών προς εισροές (Σχήμα 1) .

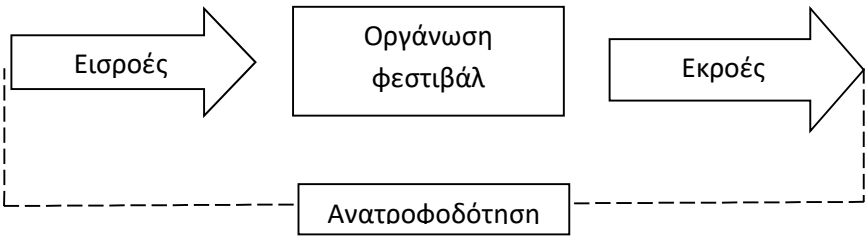

Σχήμα 1. Η οργάνωση των φεστιβάλ ως ανοικτό σύστημα συνεχούς ανατροφοδότησης

Επιπροσθέτως, η διαδικασία της οργάνωσης ενός φεστιβάλ αναλύεται σε τέσσερεις (4) φάσεις, έτσι όπως αυτές δίνονται στο Σχήμα 2. Σημειώνεται ότι η σειριακή και αυτοτελής σχηματική απεικόνιση της κάθε φάσης είναι απλουστευτική, καθώς η στόχευση της εκάστοτε διοργάνωσης είναι αυτή που, τελικά, υπαγορεύει την ένταση και έκταση της κάθε μίας.

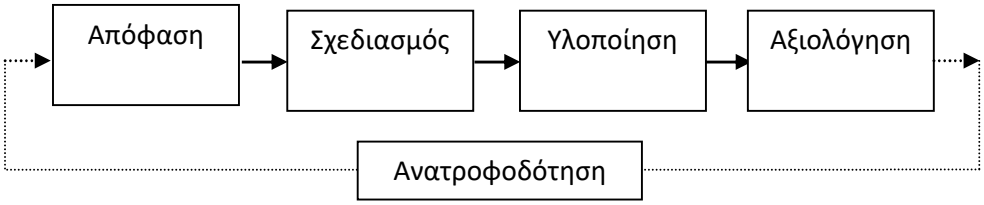

Σχήμα 2. Φάσεις οργάνωσης φεστιβάλ (Προσαρμοσμένο από Salem, Jones, & Morgan, 2012, p. 15)

Συγκεκριμένα, στη φάση της Απόφασης –το σημείο μηδέν κάθε διοργάνωσης είτε αυτή διοργανώνεται για πρώτη είτε για πολλοστή φορά– αποσαφηνίζεται το όραμα και η αποστολή της, ο σκοπός που θα επιτελέσει και οι επιμέρους στόχοι της. Με άλλα λόγια, εδώ δίνονται απαντήσεις στα κρίσιμα ερωτήματα του Τι επιχειρεί να επιτύχει ο διοργανωτής φορέας και Γιατί, και του Ποιος θα είναι ο τελικός αποδέκτης ή το κοινό-στόχος. Η παράμετρος, λοιπόν, της προσβασιμότητας κρίνεται αναγκαίο να εισάγεται σε αυτήν τη φάση, ως συστατικό του οράματος, στο οποίο δεσμεύονται όλοι οι εμπλεκόμενοι (stakeholders) και της στρατηγικής ανάπτυξης του διοργανωτή φορέα. Αντίθετα, αν η εισαγωγή της πραγματοποιηθεί κατά τη μεταγενέστερη φάση του Σχεδιασμού, ως μία ad hoc ή one-off πρωτοβουλία (Darcy & Darcy, 2010), η δέσμευση σε αυτή ενδέχεται να μην είναι σθεναρή και να εγκαταλειφθεί υπό την πίεση της στενότητας των πόρων.

Η φάση του Σχεδιασμού αποδεικνύεται κρίσιμη για τα ζητήματα προσβασιμότητας. Σε αυτή περιλαμβάνονται όλες οι προπαρασκευαστικές διοικητικές αποφάσεις και ενέργειες, και η προσβασιμότητα είναι ένας παράγοντας ικανός να επηρεάσει καθοριστικά τη φυσιογνωμία του παραχθέντος αποτελέσματος, αυτού που θα εισαχθεί, εν συνεχεία, στη φάση της Υλοποίησης. Η εν λόγω επίδραση ασκείται οριζοντίως σε όλες τις

παραμέτρους του Σχεδιασμού του Φεστιβάλ, όπως τον τόπο διεξαγωγής (π.χ. ράμπες, ασανσέρ, WC ΑμεΑ), τη συγκρότηση σώματος εθελοντών και την αναγκαιότητα εξειδικευμένης εκπαίδευσης αυτού.

Πράγματι, η δέσμευση στην προσβασιμότητα μπορεί να επιβάλλει αλλαγές και επανασχεδιασμό, αυξάνοντας τις απαιτήσεις προετοιμασίας και, κυρίως, χρηματοδότησης. Και διαφαίνεται, ήδη, το παράδοξο της προσβασιμότητας: παρά το γεγονός ότι εισάγεται ως μέσο για την ικανοποίηση των προσδοκιών μεγαλύτερου τμήματος του κοινού-στόχου ενός φεστιβάλ, με την επιβάρυνση που επιφέρει, εξαναγκάζει τους διοργανωτές στη λήψη ημίμετρων ή ακόμα και στην εγκατάλειψή της. Για το λόγο αυτό, τονίζεται η αναγκαιότητα συμπερίληψης της προσβασιμότητας στις δεσμεύσεις των επικεφαλής, ως μέρος του στρατηγικού και αναπτυξιακού σχεδιασμού της διοργάνωσης (Darcy & Darcy, 2010).

Με την ολοκλήρωση του Σχεδιασμού, το φεστιβάλ εισέρχεται στη φάση της Υλοποίησης, δηλαδή, παραγωγής του πολιτιστικού προϊόντος, που εξαιτίας της άυλης φύσης του, ταυτίζεται με την κατανάλωσή του (Drummond & Anderson, 2004). Η τελική μορφή του φεστιβάλ, που παραδίδεται στο κοινό-στόχο, είναι αποτέλεσμα της εξέτασης των ζητημάτων προσβασιμότητας, έτσι όπως αυτά αντιμετωπίστηκαν κατά την προγενέστερη φάση του Σχεδιασμού και, εν συνεχεία, θα τεθεί προς Αξιολόγηση.

Σημαντικό ρόλο εδώ, διαδραματίζουν οι άνθρωποι που εργάζονται για την υλοποίηση του οράματος και των επιμέρους στόχων, τη διοίκηση του διοργανωτή φορέα, την Οργανωτική και Επιστημονική Επιτροπή, τα έμμισθα στελέχη, τους εθελοντές και άλλους. Αυτοί παρακολουθούν τη ροή των προγραμματισμένων εκδηλώσεων, αξιολογούν τα έκτακτα ζητήματα που ανακύπτουν, επιλέγουν κατάλληλες λύσεις και εισάγουν ad hoc τροποποιήσεις. Έτσι, αν η δέσμευση στην προσβασιμότητα έχει καλλιεργηθεί καθόλη τη διάρκεια της προετοιμασίας και αποτελεί, πλέον, μέρος της οργανωσιακής κουλτούρας του φεστιβάλ, αναμένεται να επιδράσει καθοριστικά κατά την αντιμετώπιση των εκτάκτων ζητημάτων, δηλαδή, αυτών που η ομάδα πρέπει να χειριστεί υπό πίεση ενώ οι εκδηλώσεις βρίσκονται σε εξέλιξη. Αντίθετα, εάν δεν έχει εμπεδωθεί από όλους τους εμπλεκομένους, οι λύσεις που θα προκριθούν είναι πιθανό να μην υπακούουν σε αυτήν την προτεραιότητα, με άμεση επίδραση στην αξία του παραγόμενου αποτελέσματος.

Με την ολοκλήρωση του φεστιβάλ, η αξιολόγηση που στην Υλοποίηση είναι άτυπη και εσωτερική (internal), διευρύνεται, εξού και η επισήμανσή της ως ανεξάρτητης φάσης στο Σχήμα 2, έτσι ώστε να καταστεί δυνατή η εξαγωγή συμπερασμάτων τόσο για τον βαθμό επιτυχίας και πλήρωσης των αρχικώς τεθέντων στόχων όσο και τη βιωσιμότητά του. Η προτεραιότητα προσβασιμότητας επιδρά σε σημαντικές παραμέτρους της Αξιολόγησης,

μεταξύ αυτών, στην κατασκευή των εργαλείων αξιολόγησης, στην προσέγγιση και τελική συγκρότηση του δείγματος, κ.λπ.

4. Το Φεστιβάλ "Η αντανάκλαση της αναπηρίας στην τέχνη" του Πανεπιστημίου Μακεδονίας

Το Φεστιβάλ "Η αντανάκλαση της αναπηρίας στην τέχνη" του Πανεπιστημίου Μακεδονίας (για την αναλυτική παρουσίαση του Φεστιβάλ και του καλλιτεχνικού προγράμματος της 1ης διοργάνωσης, βλέπε Βάμβουρα & Καρτασίδου, 2019) βασίζεται στην αρχική ιδέα, που διατυπώθηκε τον Δεκέμβριο του 2017 από το Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής του Ιδρύματος, για τη δημιουργία ενός άτυπου πλαισίου εξοικείωσης των φοιτητών της ειδικής αγωγής με την έννοια της αναπηρίας, πρωτίστως, διά της παρακολούθησης κινηματογραφικών ταινιών. Εν συνεχεία, βασιζόμενη στη θεώρηση της τέχνης ως παράγοντα διαμόρφωσης της ταυτότητας των ατόμων με και χωρίς αναπηρία, και ανάπτυξης της αυτοπροσδιοριζόμενης συμπεριφοράς, αυτή η αρχική ιδέα διευρύνθηκε και αποκρυσταλλώθηκε, για να συμπεριλάβει στο κοινό-στόχο το σύνολο της ακαδημαϊκής κοινότητας και, μέσω της δυναμικής θέσης του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, την ευρύτερη κοινωνία. Συγκροτήθηκε, με άλλα λόγια, ένα ειδικό κοινό-στόχος, στο οποίο και τροφοδοτήθηκε το μήνυμα και οι προτεραιότητες του Φεστιβάλ (tailored target-group, Drummond & Anderson, 2004).

Κατά τις ημέρες, λοιπόν, του Φεστιβάλ, άτομα με και χωρίς αναπηρία καλούνται να συμμετέχουν σε αυτό, υπό οποιοδήποτε ρόλο αυτά επιλέξουν, ως ηθοποιοί, σκηνοθέτες, τραγουδιστές, φωτογράφοι, εθελοντές ή απλά, ως θεατές. Το γεγονός αυτό, άλλωστε, είναι σύμφωνο με την έννοια του αυτοπροσδιορισμού που σύμφωνα με τον Καθηγητή Michael Wehmeyer, φέρει τα χαρακτηριστικά της αυτονομίας, της αυτορρύθμισης, της ψυχολογικής ενδυνάμωσης και της συνειδητοποίησης του εαυτού (π.χ. Wehmeyer, 1999). Μάλιστα, ο εν λόγω παγκοσμίου φήμης ακαδημαϊκός είναι ένθερμος υποστηρικτής του οράματος του Φεστιβάλ και μέλος της Κριτικής Επιτροπής του διαγωνιστικού τμήματος κινηματογραφικών ταινιών.

Στο πλαίσιο αυτό, το Φεστιβάλ συμβάλλει στην αύξηση της αντιπροσώπευσης των ατόμων με αναπηρία στις καλλιτεχνικές εκδηλώσεις αλλά και στον ευρύτερο κοινωνικό χώρο, και την προώθηση, έτσι, της άρσης των υλικών ή συναισθηματικών, υφιστάμενων κοινωνικών εμποδίων, που έχουν ως αποτέλεσμα τον περιορισμό τους. Με τον τρόπο αυτό, τοποθετείται εμπράκτως στη συζήτηση που εξελίσσεται παγκοσμίως στο χώρο κυρίως, της έβδομης τέχνης για το εάν και κατά πόσο είναι ηθικά ορθό, άτομα χωρίς αναπηρία να αναλαμβάνουν ρόλους αναπήρων (βλέπε, π.χ., http://www.attitude.org.au/should-all-the-disabled-roles-go-to-disabled-actors/), μετατρέποντας, έτσι, και τον καλλιτεχνικό χώρο ως μία ακόμα πηγή κοινωνικών ανισοτήτων. Η συζήτηση αυτή, βεβαίως, ξεπερνά τα όρια της τέχνης και άπτεται του πεδίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Για το λόγο

αυτό, η διοργάνωση του Φεστιβάλ εκκινεί μεν στις 3 Δεκεμβρίου κάθε έτους, Παγκόσμια Ημέρα Ατόμων με Αναπηρία αλλά εκτείνεται έως τις 10 Δεκεμβρίου, Παγκόσμια Ημέρα, δηλαδή, Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, λειτουργώντας, έτσι, ως μηχανισμός γεφύρωσης του υφιστάμενου χάσματος για την προστασία και την υποστήριξη των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία.

5. Η προτεραιότητα της προσβασιμότητας στο Φεστιβάλ "Η αντανάκλαση της αναπηρίας στην τέχνη" του Πανεπιστημίου Μακεδονίας

Για την οργάνωση του Φεστιβάλ "Η αντανάκλαση της αναπηρίας στην τέχνη", ενός πολιτιστικού γεγονότος που επιδιώκει την ενεργό συμμετοχή, ειδικά, των ατόμων με αναπηρία, η προσβασιμότητα είναι ο ακρογωνιαίος, εκείνος, λίθος, πάνω στον οποίο οικοδομείται η όλη προσπάθεια. Τούτο, συνδέεται και με την αποστολή του κρατικού Πανεπιστημίου, περί την ελεύθερη παραγωγή και μετάδοση της γνώσης, την καλλιέργεια των τεχνών και του πολιτισμού, την προώθηση των αξιών της κοινωνικής δικαιοσύνης και την ανάπτυξη ανοικτών πόρων, έτσι όπως αυτή αποτυπώνεται στο άρθρο 16 παρ. 1 του Συντάγματος *«Η τέχνη και η επιστήμη, η έρευνα και η διδασκαλία είναι ελεύθερες η ανάπτυξη και η προαγωγή τους αποτελεί υποχρέωση του Κράτους»*, αλλά και το άρθρο 4, παρ. 1 του ισχύοντος Ν. 4485/2017 *«Τα Α.Ε.Ι. έχουν ως αποστολή: α) να παράγουν και να μεταδίδουν τη γνώση με την έρευνα και τη διδασκαλία, να προετοιμάζουν τους φοιτητές για την εφαρμογή της και να καλλιεργούν τις τέχνες και τον πολιτισμό, […] στ) να συμβάλουν στη διαμόρφωση υπεύθυνων πολιτών, ικανών να ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις όλων των πεδίων των ανθρώπινων δραστηριοτήτων με επιστημονική, επαγγελματική και πολιτιστική επάρκεια και υπευθυνότητα και με σεβασμό στις αξίες της κοινωνικής δικαιοσύνης, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της κοινωνικής αλληλεγγύης, της ειρήνης και της ισότητας, ζ) να αναπτύσσουν κοινούς, ανοικτούς πόρους στην εκπαίδευση, την έρευνα, την τεχνολογία και τον πολιτισμό […]»*.

Η εισαγωγή της προτεραιότητας της προσβασιμότητας στην οργάνωση του Φεστιβάλ αυτού αποτελεί αποτέλεσμα διεπιστημονικής εργασίας, καθώς διέπεται όχι μόνο από τις αρχές της Επιστήμη της Ειδικής Αγωγής αλλά και της Διοίκησης. Μάλιστα, η διεπιστημονική, αυτή, αντιμετώπιση των ανακυπτόντων ζητημάτων αναδεικνύεται σε εκείνο το ικανό συστατικό στοιχείο που αποτρέπει την εγκατάλειψη της προσπάθειας της προσβασιμότητας στη φάση του Σχεδιασμού, όπως αναφέρθηκε, υπό την πίεση της στενότητας πόρων.

Παρακάτω, λοιπόν, δίνονται μερικές από τις πρωτοβουλίες που προκρίθηκαν κατά το Σχεδιασμό της 1ης διοργάνωσης (2018), αναφορικά με την προσβασιμότητα των αναπήρων στον κοινωνικό χώρο του Φεστιβάλ, σε επίπεδο υποδομών, πληροφοριών και σχέσεων, αλλά και οι προσθήκες επί

αυτών, στο πλαίσιο της προετοιμασίας της 2ης (2019). Πιο συγκεκριμένα, οι πρωτοβουλίες προσβασιμότητας αφορούν:

- Τη σύσταση μεικτού εθελοντικού σώματος ατόμων με και χωρίς αναπηρία. Αυτή η ομάδα συμπεριληπτικού εθελοντισμού, συστάθηκε με αφορμή το 1ο Φεστιβάλ, και αποτελείται από προπτυχιακούς, μεταπτυχιακούς φοιτητές και αποφοίτους του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, μαθητές συνεργαζόμενων εκπαιδευτικών φορέων αλλά και άλλους, μεμονωμένους συμμετέχοντες. Τα οφέλη του συμπεριληπτικού εθελοντισμού για τα άτομα με και χωρίς αναπηρία έχουν, ήδη, επισημανθεί από διεθνείς έρευνες και αφορούν, μεταξύ άλλων, τη βελτίωση της αυτο-εκτίμησης και αυτό-αντίληψης, τη μείωση του αισθήματος της αποξένωσης, την αύξηση της ωριμότητας και της υπευθυνότητας, και την ανάπτυξη/βελτίωση κοινωνικών, επαγγελματικών και πρακτικών δεξιοτήτων (Miller et al., 2003).

Έτσι, η συμπεριληπτική εθελοντική ομάδα του Φεστιβάλ γίνεται κατανοητή και εντάσσεται στις στρατηγικές ανάπτυξης που αυτό εφαρμόζει, αφού η επένδυση στη συγκρότηση, εκπαίδευση και διαχείρισή της αποδίδει πολλαπλά κοινωνικά οφέλη (Social Return on Investment - SROI, Manetti, Bellucci, Como, & Bagnoli, 2015). Αυτά συνδέονται με τις προτεραιότητες δημιουργίας ενός μηχανισμού προώθησης της αυτοπροσδιοριζόμενης συμπεριφοράς και αύξησης της αντιπροσώπευσης των ατόμων με αναπηρία και, τελικά, μίας πιο ανοικτής κοινωνίας για όλους.

Καθόλη τη διάρκεια του έτους, οι εθελοντές συμμετέχουν σε εκπαιδευτικές δράσεις με στόχο, πάντα, την καλλιέργεια της κουλτούρας της συμμετοχής και της προσφοράς. Εν όψει του 2ου Φεστιβάλ, οι δράσεις αυτές έχουν, πλέον, συστηματοποιηθεί και αναπτύσσονται σε δύο άξονες, αφενός της εκπαίδευσης των εθελοντών σε ζητήματα προσβασιμότητας, π.χ., στον προσανατολισμό και την κινητικότητα ατόμων με προβλήματα όρασης, και αφετέρου στην ανάπτυξη δεξιοτήτων, όπως αυτής της διαχείρισης άγχους.

- Τη δημιουργία του πληροφοριακού υλικού του Φεστιβάλ σε προσβάσιμη μορφή από άτομα με και χωρίς αναπηρία. Επισημαίνεται ότι το σύνολο του υλικού αυτού αναρτάται σε ηλεκτρονική μορφή στην ιστοσελίδα και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης του Φεστιβάλ, ενώ η επιλογή της γραμματοσειράς, του μεγέθους των χαρακτήρων και άλλων λεπτομερειών έχει πραγματοποιηθεί βάσει των οδηγιών που έχει εκδώσει ο οργανισμός European Blind Union (2016), μέλος του οποίου είναι ο Πανελλήνιος Σύνδεσμος Τυφλών. Επιπροσθέτως, οι πληροφορίες αυτές αναπαράγονται προφορικά από τους ειδικά εκπαιδευμένους εθελοντές του Φεστιβάλ. Συγκεκριμένα, λοιπόν, εδώ περιλαμβάνεται η παραγωγή:

(α) Οδηγιών σε έντυπη και ηλεκτρονική μορφή για τους χώρους των εκδηλώσεων για την προσβασιμότητα, μεταξύ άλλων, κτηρίων, αιθουσών, WC ΑμεΑ, κ.ά.,

(β) Οδηγιών για τις εκδηλώσεις με στόχο την εκπαίδευση του κοινού στο αισθητηριακό (άηχο) χειροκρότημα, με χρήση είτε του σχετικού νοήματος

στην Ελληνική Νοηματική Γλώσσα (ΕΓΝ) είτε φακού, που λαμβάνει κατά την είσοδό του στην αίθουσα. Οι οδηγίες αυτές προσφέρονται με στόχο την αποφυγή, κατά το δυνατόν, όλων των περιττών κινήσεων και θορύβων που επιφέρουν αναστάτωση ή διασπούν την προσοχή των ατόμων με νοητικές και αναπτυξιακές αναπηρίες.

(γ) Αφίσας, καλλιτεχνικού προγράμματος και αναλυτικού οδηγού των δράσεων του Φεστιβάλ σε προσβάσιμη μορφή. Στο ίδιο πλαίσιο, εμπίπτει η πρωτοβουλία για τη δημιουργία:

- Βίντεο Καθολικού Σχεδιασμού και Προσβασιμότητας, στο οποίο περιλαμβάνονται η ταυτότητα και ο σκοπός του Φεστιβάλ, οι ακολουθούμενες τεχνικές προδιαγραφές ήχου και φωτισμού των αιθουσών, καθώς επίσης μία σειρά οδηγιών για τη διευκόλυνση της παρακολούθησης των εκδηλώσεων από όλους τους θεατές ανεξαρτήτως αναπηρίας, μεταξύ αυτών και για το αισθητηριακό χειροκρότημα που προαναφέρθηκε.

Άλλες πρωτοβουλίες προσβασιμότητας αφορούν:

- Τη διεξαγωγή συνεχών τεχνικών ελέγχων στις αίθουσες των εκδηλώσεων για την τήρηση των προδιαγραφών ήχου/θορύβου, φωτισμού, κ.ά., έτσι ώστε να μην προκαλείται ενόχληση στα άτομα με αναπηρία.
- Την παραγωγή των προωθητικών ειδών (swag), στην κατασκευή ή την τελική μορφή των οποίων έχουν συνδράμει άτομα με αναπηρία. Έτσι, μεταβάλλονται σε σύμβολο του σκοπού του Φεστιβάλ, της ενεργούς συμμετοχής και συμπερίληψης. Στα είδη αυτά περιλαμβάνεται η τσάντα (1ο Φεστιβάλ) και οι χριστουγεννιάτικες/αναμνηστικές κάρτες (1ο και 2ο Φεστιβάλ).

Στο πλαίσιο του 2ου, τώρα, Φεστιβάλ, πρόκειται να παραχθεί αναμνηστική κάρτα η οποία θα φέρει εκτύπωση κειμένου, και συγκεκριμένα το ποίημα «Τείχη» του Κωνσταντίνου Π. Καβάφη, σε ευδιάκριτη γραφή (arial, 22pt), καθώς επίσης τη μεταγραφή αυτού σε Braille. Επιπροσθέτως, θα διανεμηθούν βραχιόλι και κορδέλα ενημέρωσης για την αναπηρία, awareness bracelet και ribbon αντίστοιχα, στο χρώμα του κόκκινου της βουργουνδίας που έχει οριστεί να αντιπροσωπεύει παγκοσμίως τους ενήλικες με αναπηρία (βλέπε https://www.disabled-world.com/disability/awareness/ribbons.php#burgundy). Στη μεν κορδέλα ενημέρωσης, που έχει παραχθεί από εθελοντές του Φεστιβάλ, η παραμάνα έχει επιλεγεί με κριτήριο τη χρησιμοποίησή της από άτομα με μειωμένη κινητικότητα χεριών. Στο δε βραχιόλι ενημέρωσης, αναγράφεται με ανάγλυφα, προεξέχοντα γράμματα το hashtag του φεστιβάλ (#rodifestival), γεγονός που διευκολύνει την ανάγνωσή του από άτομα με προβλήματα όρασης.

Τελευταίες αναφέρονται δύο (2), ακόμα, πρωτοβουλίες, η σκοπιμότητα των οποίων ουδέποτε αμφισβητήθηκε παρά τη σημαντική επιβάρυνση στον προϋπολογισμό που επιφέρουν. Αντίθετα, και οι δύο θεωρήθηκαν επιβεβλημένες τόσο στο πλαίσιο της αποστολής λειτουργίας του δημόσιου

πανεπιστημίου όσο και στρατηγικής του ανάπτυξης αυτής καθαυτής. Πιο συγκεκριμένα, αυτές σχετίζονται με:

- Την επισταμένη φροντίδα του Φεστιβάλ αναφορικά με το οικολογικό του αποτύπωμα. Τούτη εμπίπτει όχι μόνο στη συζήτηση που διεξάγεται παγκοσμίως για τον περιορισμό της επιβάρυνσης που προκαλεί η δραστηριότητα της οργάνωσης εκδηλώσεων και φεστιβάλ στο περιβάλλον με την αλόγιστη, π.χ., χρήση/προσφορά πλαστικών ειδών (Boggia, Massei, Paolotti, Rocchi, & Schiavi, 2018· Laing & Frost, 2010) αλλά και για την αναπηρία εν γένει. Πράγματι, μια διοργάνωση με επίκεντρο τον άνθρωπο και την άρση των υφιστάμενων περιορισμών που εμποδίζουν τη συμμετοχή και συμπερίληψη όλων στον κοινωνικό χώρο, είναι αδύνατο να αδιαφορεί για το περιβάλλον και την οικολογική καταστροφή που συντελείται στον πλανήτη εξαιτίας της υπερκατανάλωσης.

Σε αυτό το πλαίσιο, λοιπόν, στην μεν 1η διοργάνωση ούτε η αφίσα ούτε το αναλυτικό πρόγραμμα εκτυπώθηκαν, ενώ ό,τι απαιτήθηκε να διανεμηθεί (πρόγραμμα, προωθητικό υλικό, κτλ.) ήταν μόνο από ανακυκλωμένα, ανακυκλούμενα ή επαναχρησιμοποιούμενα υλικά. Στη δε δεύτερη, η πρωτοβουλία αυτή διατηρείται και ενισχύεται με νέες δράσεις όπως π.χ. τον "αποκλεισμό" του κρέατος από το catering του Φεστιβάλ.

- Την προσφορά όλων των εκδηλώσεων του Φεστιβάλ χωρίς υποχρέωση αγοράς εισιτηρίου. Πράγματι, όλες οι εκδηλώσεις του 1ου και οι σχεδόν διπλάσιες του 2ου είναι ανοικτές στο κοινό, ως μέρος της δέσμευσης στη δημιουργία ενός πλαισίου ανοικτού προς όλα τα άτομα. Η άρση και αυτού του εμποδίου πιστεύεται ότι αποτελεί κινητήριο δύναμη που αυξάνει της πιθανότητες προσέλευσης του κοινού στις εκδηλώσεις, με πολλαπλάσια κοινωνικά οφέλη που αφορούν την κοινότητα των αναπήρων αλλά και γενικότερα. Περισσότερα όμως, δεδομένα περί αυτής της πρωτοβουλίας πρόκειται να συλλεγούν κατά τις ημέρες της 2ης διοργάνωσης, με ερωτηματολόγιο που έχει συνταχθεί ειδικά επί του ζητήματος της προσβασιμότητας των φεστιβάλ. Μάλιστα, η σύνταξή του έχει γίνει κατά τέτοιο τρόπο, έτσι ώστε να δυνατή η συμπλήρωσή του και από άτομα με προβλήματα όρασης και με μαθησιακές δυσκολίες (π.χ. Goegan, Radil, & Daniels, 2018).

Κλείνοντας, από τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι η εισαγωγή της προσβασιμότητας ως βασικής παραμέτρου των φάσεων οργάνωσης του Φεστιβάλ καταρχάς προϋποθέτει την εγκαθίδρυση διαύλων αμφίδρομης επικοινωνίας όλων των εμπλεκομένων σε ατομικό επίπεδο και υπηρεσιακό επίπεδο εντός του Πανεπιστημίου Μακεδονίας. Όμως, αυτή η οργανωσιακή συμπεριφορά του ανοικτού προς όλους Φεστιβάλ, με βασικά χαρακτηριστικά τη δεκτικότητα και την ευελιξία, επηρεάζει το ευρύτερο δίκτυο των εμπλεκομένων, τους συνεργαζόμενους ιδιωτικούς και δημόσιους φορείς, τις καλλιτεχνικές ομάδες και τα μεμονωμένα άτομα. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται όχι μόνο από ποσοτικά αλλά και ποιοτικά στοιχεία, π.χ., από

τις θεατρικές ομάδες που προτίθενται να τροποποιήσουν τη ροή ήδη οργανωμένων παραστάσεων (σκηνικά, αριθμό μελών επί σκηνής, κ.ά.), έτσι ώστε να καταστεί δυνατή η εμφάνισή τους στη σκηνή του Αμφιθεάτρου Τελετών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, που δεν έχει κατασκευαστεί, μάλιστα, για θεατρική χρήση. Σε αυτό το πλαίσιο, λοιπόν, τα οφέλη από τη συντελούμενη παραγωγή γνώσης ξεπερνούν το Φεστιβάλ και το Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, και συμβάλλουν στην καλλιέργεια μιας νοοτροπίας συστηματικής και επίμονης εργασίας αναφορικά με την προσβασιμότητα και την αύξηση της συμμετοχής και συμπερίληψης των αναπήρων.

5. Συμπεράσματα

Το όραμα του Φεστιβάλ "Η αντανάκλαση της αναπηρίας στην τέχνη" του Πανεπιστημίου Μακεδονίας είναι να συμβάλλει στην κοινωνική συμπερίληψη, αποτελώντας εκείνον το πολιτιστικό θεσμό στον οποίο άτομα με και χωρίς αναπηρία συμμετέχουν με οποιαδήποτε ιδιότητα αυτά επιλέγουν, εθελοντή, καλλιτέχνη, ομιλητή ή απλώς, του θεατή, με σκοπό τη συνδημιουργία και τη συνύπαρξη. Πράγματι, η θετική ανταπόκριση όλων των συμμετεχόντων στο Φεστιβάλ οδήγησε στην καθιέρωσή του ως θεσμού του Ιδρύματος και την επανάληψή του σε τακτική, ετήσια βάση από τις 3 έως τις 10 Δεκεμβρίου κάθε έτους (Απόφαση υπ' αριθμ. 19/22-4-2019 Συνεδρίασης της Συγκλήτου του Πανεπιστημίου Μακεδονίας).

Η 2η, λοιπόν, διοργάνωση, η οποία έχει τεθεί υπό την Αιγίδα της Α.Ε. του Προέδρου της Δημοκρατίας κυρίου Προκοπίου Παυλοπούλου, οικοδομήθηκε επί της κτηθείσας εμπειρίας της 1ης που θεωρήθηκε παράδειγμα επιτυχούς εισόδου νέου προϊόντος στην αγορά (launching). Επί αυτής, πραγματοποιήθηκε μία σειρά ρυθμιστικών ενεργειών αναφορικά με την παγίωση των ήδη εισαχθεισών πρωτοβουλιών προσβασιμότητας και τον εμπλουτισμό τους. Αυτή, η εξελικτική πορεία του 2ου Φεστιβάλ αποτυπώνεται στη βελτίωση των ποσοτικών και ποιοτικών δεικτών, η μέτρηση των οποίων αναμένεται να ολοκληρωθεί έως το τέλος του έτους. Ενδεικτικά εδώ αναφέρεται ο υπερδιπλασιασμός του δείκτη των θεατρικών παραστάσεων, καθώς πρόθεση της Οργανωτικής Επιτροπής ήταν εξαρχής η διείσδυση και σε αυτόν τον καλλιτεχνικό χώρο, που θεωρείται από πολλούς ως ο λιγότερο προσβάσιμος (Proud, 2016).

Επίσης, κατά το Σχεδιασμό της 2ης διοργάνωσης κατασκευάστηκε ένα εξειδικευμένο ερευνητικό εργαλείο για την προσβασιμότητα των εκδηλώσεων του Φεστιβάλ. Τα αποτελέσματα που θα προκύψουν από την εφαρμογή του θα επανατροφοτηθούν στο ανοικτό σύστημα του Φεστιβάλ (Σχήμα 1), με στόχο τη συνεχή βελτίωσή του, ενώ αναμένεται να προκύψουν σημαντικές πληροφορίες για το ζήτημα της προσβασιμότητας και την επίδραση, για παράδειγμα, που ασκεί η εξειδικευμένη εκπαίδευση των

εθελοντών σε θέματα αναπηρίας στην εντύπωση που σχηματίζουν οι θεατές για τις εκδηλώσεις.

Συνοψίζοντας, όπως ήδη αναδείχθηκε, η παράμετρος της προσβασιμότητας εκκινεί από τη δέσμευση της διοίκησης του διοργανωτή φορέα και διαχέεται σε κάθε συμμετέχοντα, σε επίπεδο ατόμου, ομάδας ή φορέα, με πολλαπλασιαστικά οφέλη για την οργάνωση εκδηλώσεων και, κυρίως, για την καλλιέργεια μιας συμμετοχικής κουλτούρας και ανοικτής κοινωνίας. Υπό αυτό το πρίσμα, λοιπόν, η συστηματική εργασία που αυτή συνεπάγεται, για την άρση των περιορισμών που εμποδίζουν τη συμμετοχή όλων των ατόμων στον κοινωνικό χώρο, εκλαμβάνεται ως μία μεταφορά της αλλαγής, αναμφισβήτητο μέρος της οποίας αποτελεί η διοργάνωση του Φεστιβάλ "Η αντανάκλαση της αναπηρίας στην τέχνη".

Βιβλιογραφικές αναφορές

Barnes, C. (1999). A working social model. *Disability and Work in the 21st Century*.

Boggia, A., Massei, G., Paolotti, L., Rocchi, L., & Schiavi, F. (2018). A model for measuring the environmental sustainability of events. *Journal of Environmental Management*, *206*, 836–845.

Brown, S., & James, J. (2004). Event design and management: Ritual sacrifice. In *Festivals and Events Management* (pp. 53–64).

Darcy, S., & Darcy, S. (2010). Accessible Tourism: A question of trust, strategic knowledge management and a commitment to sustainability. *12th International Conference on Mobility and Transport for Elderly and Disabled Persons (TRANSED 2010) Held i*.

De Bres, K., & Davis, J. (2001). Celebrating group and place identity: A case study of a new regional festival. *Tourism Geographies*, *3*(3), 326–337.

Derrett, R. (2004). Festivals, events and the destination. In *Festival and events management* (pp. 32–64).

Drummond, S., & Anderson, H. (2004). Service quality and managing your people. *Festival and Events Management*, 80–96.

Ellis, K., & Goggin, G. (2015). *Disability and the Media*. Macmillan International Higher Education.

European Blind Union (EBU). (2016). *EBU Clear print guidelines*. http://www.euroblind.org/sites/default/files/media/ebu-media/Guidelines-for-producing-clear-print.pdf

Frisby, W., & Getz, D. (1989). Festival management: A case study perspective. *Journal of Travel Research*, *28*(1), 7–11.

Goegan, L. D., Radil, A. I., & Daniels, L. M. (2018). Accessibility in Questionnaire Research: Integrating Universal Design to Increase the Participation of Individuals With Learning Disabilities. *Learning Disabilities*, 14.

Haller, B. A. (2010). *Representing disability in an ableist world: Essays on mass media*. Advocado Press Louisville, KY.

International Festivals and Events Association. (2002). *IFEA Industry Code of Professional Conduct and Ethics*. http://files.ifea.com/pdf/IFEA%20Industry%20Code%20of%20Professional%20Conduct%20and%20Ethics.pdf

Laing, J., & Frost, W. (2010). How green was my festival: Exploring challenges and opportunities associated with staging green events. *International Journal of Hospitality Management*, *29*(2), 261–267. https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2009.10.009

Manetti, G., Bellucci, M., Como, E., & Bagnoli, L. (2015). Investing in Volunteering: Measuring Social Returns of Volunteer Recruitment, Training and Management. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, *26*(5), 2104–2129. https://doi.org/10.1007/s11266-014-9497-3

Miller, K. D., Schleien, S. J., Kraft, H. C., Bodo-Lehrnan, D., Frisoli, A. M., & Strack, R. W. (2003). Teaming Up for Inclusive Volunteering: A Case Study of avolunteer Program for Youth with and without Disabilities. *Leisure/Loisir*, *28*(1–2), 115–136.

Proud, D. (2016). *The Art of Disability: A handbook about Disability Representation in Media*. lulu.com.

Titchkosky, T. (2011). *The question of access: Disability, space, meaning*. University of Toronto Press.

Wehmeyer, M. L. (1999). *A Functional Model of Self-Determination: Describing Development and Implementing Instruction*. https://doi.org/10.1177/108835769901400107

World Health Organization. (1980). *International classification of impairments, disabilities, and handicaps: A manual of classification relating to the consequences of disease, published in accordance with resolution WHA29. 35 of the Twenty-ninth World Health Assembly, May 1976*.

World Health Organization. (2001). *International classification of functioning, disability and health: ICF*. Geneva: World Health Organization.

Βάμβουρα, Β., & Καρτασίδου, Λ. (2019). *Δημιουργικότητα και καινοτομία στις πολιτιστικές εκδηλώσεις: Η περίπτωση του Φεστιβάλ «Η Αντανάκλαση της Αναπηρίας στην Τέχνη–Reflection of Disability in Art», του Πανεπιστημίου Μακεδονίας*. 4ο Πανελλήνιο Συνέδριο "Εκπαίδευση στον 21ο αιώνα: Σχολείο και Πολιτισμός," Αθήνα.

Βαρβάρα Βάμβουρα
Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής,
Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
barbo@uom.edu.gr

Λευκοθέα Καρτασίδου
Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
lefka@uom.edu.gr